

Imaginaire geluidscartografie: rafelranden van de geluidskunst

*'Maybe we feel that we can preserve some moments
of LIFE when we push REC'*

Manoa Free University

“Wat mij aantrekt in Fluxus is dat je autonome kunst kunt verwezenlijken buiten een academisch kader. Het is kunst die pas slaagt wanneer ze echt in verbinding staat met de toeschouwers, de luisteraars, de critici en tegenstanders”, zegt kunstenaar Lasse-Marc Riek over zijn deelname aan de Fluxusfestspiele die in april 2002 in Hamburg werden georganiseerd ter gelegenheid van de veertigste verjaardag van de kunstbeweging. Met componist en Fluxusveteraan Dieter Schnebel als eregast voerde een twintigtal jonge kunstenaars opvoeringen en muziekstukken in de geest van Fluxus uit, zoals een klassieke partituur door een orkest van ballonmuzikanten. “De muzikaliteit wordt hier door de performance gecreëerd”, licht Riek toe. “Fluxus is een begrip dat ‘alles stroomt’ betekent, maar het kan ook als onzin worden begrepen, dat hangt van de toeschouwer af. Maar je kunt daarentegen wel proberen om een toeschouwer of een luisteraar in een actie te betrekken, een deel van de verantwoordelijkheid te geven en hem zo deel van de kunst te laten zijn.”

Experimentele kunstbewegingen en politieke leerscholen vormen de inspiratiebronnen voor autonome praktijken die balanceren tussen muziek en beeldende kunst zoals Manoa Free University en Gruenrekorder. Een verkenning van geluidskunst als luisterervaring en als weerspiegeling van sociale strijd.

Sneeuwrituelen

Vanuit die gedachte richtte deze multidisciplinaire groep kunstenaars eind 2003 Gruenrekorder op, een label dat zich omschrijft als ‘vergaarbak voor luisterkunst’. Het in Frankfurt gevestigde label toont de enorme veelzijdigheid van een relatief klein en hecht circuit – van gabberachtige experimentele elektronica van Martin Moritz en dadaïstische klankpoëzie van Dirk HuelsTrunk (*zijn live performance in een jazzcafé in Chicago evenaart, nee overtreft Jaap Blonk, rdb*) tot gongimprovisaties van muziekpedagoog Thomas M. Siefert en bioakoestische buitenopnames van 41 sledehonden door Lasse-Marc Riek.

Op Gruenrekorder verschijnen compromisloze, dikwijls theoretisch of anderszins onderbouwde geluidsdragers zoals de elpee ‘Finnish Snow Walks and Dances’, die een etnografische registratie lijkt te zijn van obscure sneeuwrituelen uit Karelië en Lapland, maar in wezen een intrigerend conceptueel album is van kunstenaar en verhalenvertelster Gabi Schaffner, die hiermee een bijdrage levert aan een andere traditie – die van de *cultural fakery* (waarvan het bekendste voorbeeld het album ‘Esquimo’

Militant onderzoek

In het compendium 'Soundings of Social Reality' (2003) komen de theoretische invalshoeken van soundscapes en *field recordings* royaal aan bod, met op cd-schijf bijgeleverde excerpten van legendarische geluidswerken als 'Étude aux Chemins de Fer' (1948), waarmee Pierre Schaefer zijn *musique concrète* introduceerde, 'The Vancouver Soundscape' (1973) van R. Murray Schafer, een mijlpaal voor de akoestische ecologie, de *cut-up recordings* van William Burroughs en Ian Sommerville, Luc Ferrari's geluidsregistratie in een vissersdorp aan de Dalmatische kust 'Presque Rien No. 1' (1970), de *soundscapes* van Scanner (Robin Rimbaud) op basis van afgetapte gsm-gesprekken en het indringende oorlogsdagboek van de Servische muziekjournalist Gordan Paunovic 'Other Voices' (1999). Het gestencilde studiewerkje illustreert het streven van Manoa Free University naar collectieve kennisproductie.

Manoa Free University, een sinds 2003 in Wenen rondzwervende anti-institutionele kunstpraktijk, is voortgekomen uit het politiek geëngageerde collectief WR dat de sociale werkelijkheid heeft proberen te vangen in geluidsessays. Geïnspireerd door de geluidskoncepten van Ferrari en Murray Schafer bracht WR de geleidelijke transformatie van het alledaagse leven in Kopenhagen naar een conflictzone van oproerpolitie en demonstranten tijdens de Eurotop in december 2002 in kaart met 'The Copenhagen Soundscape'. In de zomer van 2001 reisde WR in vijf weken van de Adriatische naar de Oostzee om een geluidsdocument te maken van de toenmalige oostgrenzen van de Europese Unie. Het verslag van deze reis, 'Border sounds', vorig jaar verschenen op het netlabel Public Records, is een impressionistische aaneenschakeling van interviews en minimalistische omgevingsgeluiden.

"Wat ik nog altijd waardeer aan dit geluidsstuk is de benutting van het hele spectrum van geluidsoptnames", reflecteert Ralo Mayer, mede-oprichter van Manoa Free University en deelnemer aan 'Border sounds'. "Terwijl je naar een interview luistert nemen de achtergrondgeluiden het geleidelijk over. Een overvliegende helikopter, dingen die het werk van elke radiojournalist ruïneren. Dan weer luister ik naar een prachtige avond aan de rivieroever met kabbelend water en dierengeluiden, maar na een poosje onderscheid ik een gesprek, heel zachtjes op de achtergrond, bijna onhoorbaar. Dat is dan weer iets dat de opnames van een puristische *soundscapist* ruïneert. Het zit vol met geluidsvervuiling, met audioformaten die elkaar besmetten."

van The Residents is). In zijn aan John Cage herinnerende geluidsinstallatie 'Rauschgiftengelloops' laat de *all-round* kunstenaar Brandstifter plastic engelen op platenspelers roteren die hypnotische loops veroorzaken door grammofoonnaalden te laten steken op verschillende toeren-tallen.

Het zwaartepunt van Gruenrekorder ligt echter op het genre van dat laatste voorbeeld, *field recordings* of 'Ready-made Musik' zoals Lasse-Marc Riek het noemt. Dit voorjaar verscheen een internationale compilatie 'Recorded in the field by...' met bijdrages van de geluidsjagers van Gruenrekorder en van *phonographers* als Aaron Ximm (Quiet American), Dallas Simpson en Yannick Dauby. Riek wil een brug slaan naar het wereldwijde netwerk van *field recordists* dat zich sinds 2000 verzamelt rondom de mailinglijst Phonography en zich in de afgelopen jaren vooral manifesteerde op and/OAR, het label van *field recordist* Dale Lloyd uit Seattle. Al sinds de oprichting van Gruenrekorder stond er een reeks verzamelalbums van veldopnames gepland. "Het gaat ons om het samenstellen van geluiden uit de hele wereld met deels absurde stijlbreuken waarmee we de verschillende posities van *field recordings* presenteren", klinkt het.

Zelf richt Riek zich als *field recordist* op akoestische ecologie — het documenteren van geluiden die spontaan gecreëerd worden door dieren of anderszins de omgeving: "Ik doe een poging om vooringenomen esthetische richtlijnen in de muziek open te breken. Veldopnames zijn een zeer autonoom middel, neutraal in hun uitdrukking. Ook wanneer veldopnames heel specifiek zijn, blijven ze open voor interpretatie. De werkelijkheid van het gehoorde geluid wordt door de luisteraar gevormd, niet door de kunstenaar of *phonographer*."

'Het is een kwestie van perspectief en definitie of een muziekstuk wordt ervaren als georganiseerd geluid of als omgevingsruis', schrijft Gabi Schaffner in een tekst over Gruenrekorder. 'Uiteindelijk ben je zelf degene die beslist of het territorium van de muziek ligt opgedeeld tussen verschillende dogma's of een open bron van inspiratie is.' Het belang van een luisterervaring die hoe dan ook diepgaander is dan wat verwacht wordt van een conventioneel muziekstuk, is een breed gedragen opvatting in de geluidskunst die bijvoorbeeld ook terug te vinden is in Pauline Oliveros' filosofie van de 'deep listening' en de 'belle confusion' die Francisco López poogt te bereiken bij zijn geblijnddoekte publiek.

De politieke ondertoon in 'Border sounds' is al vanaf het begin van de reis – in Genua tijdens de G8-rellen – hoorbaar. Ralo Mayer: "Ik denk dat we best aardig geluidsmateriaal hebben geproduceerd, maar boven alles produceerden we politieke subjecten. 'Border sounds' was absoluut een militant onderzoek, omdat het reizen langs en over de grens een vorm van zelfonderzoek inhoudt. Maar het was ook een soort voorstelling. Ik herinner me goed dat de microfoon een krachtig decorstuk werd. De geluidsapparatuur was behalve een technologisch middel ook een decorstuk voor constante *mise-en-scènes*. Je kon interviewer spelen of ornitholoog. Bewust gebruikten we deze decorstukken en scenario's voor politieke doeleinden. Om een asielzoekerscentrum binnen te komen, om de grenspolitie te interviewen, om uit de problemen te komen als we zonder kampeervergunning werden aangetroffen."

'Om soundscapes op te nemen in de vrije natuur is een persoonlijke keuze, om omgevingsgeluiden op te nemen aan de Schengengrens een politieke keuze', stelde WR destijds met veel bravoure in een communiqué. 'Het potentiële conflict tussen beide polen en de tegenspraak tussen activisme en symbolische politiek verdwijnt zodra je aangehouden wordt door grenspatrouilles met een microfoon in je hand.'

Patafysische verschijnselen

Het in geluid weerspiegelen van de sociale werkelijkheid interesseert ook de Britse Zoë Irvine, die zich met haar project 'Magnetic Migration Music' richt op de migratieroutes van cassettebandjes die vaak eindigen langs de snelweg, in een grasveld of op straat. In juli 2002 ging ze op zoek naar achtergelaten tapes bij de Pas de Calais, de plek waar veel migranten de oversteek naar Engeland wagen, en verwerkte haar trip in soundscapes op basis van interviews en samples van opgeknapte cassettebandjes. Paula Roush gebruikt de methodes van *field recordings* om in haar recente project 'Arphield recordings' spontane geluidskunst te documenteren die Londense metroreizigers maken met hun *Oyster cards* — de met RFID-chips uitgeruste abonnementspasjes voor het openbaar vervoer. In haar opnames van bliepende registratiesystemen bij de in- en uitgangen van metrostations zijn diverse patronen en collectieve partituren te ontwaren, als een soort van urbane krekelmuziek tijdens de spitsuren. Geluidskunstenaars als Tobias C. van Veen, Geoff Dugan en John Hudak passen in hun werk psychografie toe — een techniek die zich concentreert op de invloed van de publieke ruimte op de gemoedstoestand van het individu. Op zijn label GD Stereo geeft Dugan compilaties uit van psychografische geluidskunst die de publieke ruimte poogt te representeren in de vorm van *field recordings*, *musique concrète* en improvisatie.

Maar een wellicht nog grotere aantrekkingskracht op muziekcompositie heeft de wetenschap die tot de metafysica staat zoals de metafysica tot de fysica – de patafysica, oftewel de door de Franse absurdistische schrijver Alfred Jarry (1873-1907) geformuleerde en met een apostrof versierde parodie op de ernstige wetenschap. Over patafysica

TITEL

Imaginaire geluidscartografie: rafelranden van de geluidskunst

INHOUD

FIELD RECORDINGS PATAPHYSICS FLUXUS

AUTEUR

Richard de Boer

BEELD

Gruenrekorder

SELECTIEVE LUISTERLIJST

- Recorded in the field by...* (cd, Gruenrekorder 2006)
- Brandstifter – Rauschgiftengelloops* (cd-r, Gruenrekorder 2006)
- Finnish Snow Walks and Dances* (lp, Gruenrekorder 2005)
- Frankfurter Ahnung* (boek+cd, Sonic Arts Network 2005)
- 'Pataphysics* (boek+cd, Sonic Arts Network 2005)
- AudioArt Compilation 02* (cd, Gruenrekorder 2005)
- WR – Border sounds* (net album, Public Record 2005)
- Sammelbecken für Hörkunst* (cd, Gruenrekorder 2004)
- Soundings of Social Reality* (boek+cd, Manoa Free University 2003)

WWW

- www.gruenrekorder.de
- www.dadadenada.org
- www.phonography.org
- www.manoafreeuniversity.org
- www.ultrared.org/
- publicrecord
- www.sonicartsnetwork.org
- www.militantesthetix.co.uk
- www.magneticmigration.net
- www.gmstereo.com

als geluidskunst stelde componist Andrew Hugill een bijzonder mooie bundel samen die vorig jaar verscheen in de onvolprezen cd-serie van Sonic Arts Network – waarin ook sublieme compilaties zijn uitgegeven van Kenneth Goldsmith, Irwin Chusid en Ben Watson (*zie kader*).

Hugill, tevens directeur van het universitaire Centre for Creative Technologies in Leicester, verzamelde composities, liedjes, poëzie en palindromen in de geest van Ubu Roi. Niet te missen zijn onder meer het nooit eerder uitgebrachte nummer 'Patasoft' van Robert Wyatt en Hugh Hopper (Soft Machine), een aantal bizarre geluidsstudies van *phonographer* John Levack Drever en het giechelinge instrumentale stuk 'Ponukélian Melody' waarmee Gavin Bryars de atmosfeer van Raymond Roussel's hermetische avonturenroman 'Nouvelles Impressions d'Afrique' poogt op te roepen. Volgens Hugill associëren geluidskunstenaars en experimentele musici zich graag met de patafysica, zij het vaak in de losse interpretatie van *'something beyond'*. "Er is geen strikte toepassing van patafysica in de geluidskunst, buiten de toepassingen die strikt aan de patafysica worden toegekend", licht Hugill desgevraagd toe. "Ik denk dat de sleutel ligt in Jarry's definitie: 'Patafysica is de wetenschap van de imaginaire oplossingen die op symbolische wijze de eigenschappen der objecten toekent op basis van de beschrijving van hun wezen.' Dat lijkt me een aardig goeie definitie van geluidskunst, vooral als we die bekijken vanuit de veronderstelling dat er dingen als 'geluidsobjecten' bestaan."

Meta-ironie, woordspelletjes, verborgen betekenissen en dubbelzinnigheden, wiskundige en wetenschappelijke raadsels - het zijn slechts voorbeelden van een veelvoud aan 'patafysische verschijnselen'. "Patafysica is een geestestoestand evenzoveel als het een techniek is", betuigt Hugill enigmatisch. "En wellicht kunnen we – patafysisch – vaststellen dat geluidskunst tot muziek staat zoals muziek tot geluid." |

BEN WATSON EN DE ESEMPLASM

Militante politiek en geluidsethiek ontmoeten elkaar eveneens in de eind vorig jaar bij Sonic Arts Network verschenen compilatie 'Frankfurter Ahnung', waarmee samensteller Ben Watson niets minder dan de Esemplasm proclameert. De Esemplasm, een neologisme ontleend aan de 19de-eeuwse dichter Samuel Taylor Coleridge dat zoiets als 'tot eenheid gekneed' betekent, is de term voor 'nieuwe en opzettelijke muziek' die zich laat inspireren door de innovatieve ideeën van Frank Zappa en Derek Bailey, niet toevallig de twee voornaamste ijkpunten in Watson's muzikale universum.

Op 'Frankfurter Ahnung' manifesteert zich de Esemplasm in indrukwekkende muziekstukken van Paul Minotto's Prime Time Sublime Community Orchestra, het complexe surfcombo Kenny Process Team, de onclassificeerbare Evil Dick & the Banned Members, de jonge componiste Marie-Angélique Bueler, knarsende en beukende punkrock van Fluxus-veteraan John Plant, vrije improvisatie van Derek Bailey en Ian Stonehouse en zappaesque excursies van Marc Guillermond. De structuur van het album, doorspekt met grappige dialoognippers van Watson en zijn collega-'esemplasticists', is opgebouwd in een collage-stijl die sterke gelijkenissen vertoont met de lijn die Zappa inzette op 'Lumpy Gravy' (1968). Wat een schitterende doch arbitraire verzameling muziekstijlen lijkt, is in werkelijkheid een coherente kritiek op het consumptiekapitalisme, zo licht Watson toe middels polemische teksten, tekeningen en poëzie in de begeleidende bundel. 'Frankfurter Ahnung' is de mosterd op de theoretische *Bockwurst* van de Frankfurter Schule.

Ben Watson, notoir trotskist met situationistische inslag, eveneens bekend als de opvliegende dichter Out To Lunch, poogt als muziekcriticus de dialectische muziekwetenschap van Theodor Adorno toe te passen op freejazz, punkrock en countrypop. Hij schreef achttien jaar lang voor muziektijdschrift *The Wire* maar vond het uiteindelijk onmogelijk om 'in een context van commercieel positivisme' zijn ideeën verder te ontwikkelen (die overigens wel te lezen zijn op de website Militant Esthetix die hij met partner en filosofe Esther Leslie onderhoudt). De Esemplasm poogt duidelijk te maken waarom creatieve musici vroeg of laat altijd in conflict komen met de kapitalistische wijze van muziekproductie en -distributie. Avant-garde is een verkoopetiket geworden. Hoezeer de kapitalisatie van popmuziek haar grip heeft verstevigd, wordt volgens Watson geïllustreerd door het gegeven dat de massademonstraties tegen de Amerikaanse invasie van Irak geen enkel zichtbaar effect heeft gehad in de Britse hitlijsten. *'Historical Materialism will rise again to embalm you in your sleep, running sores of the festooned market system!'*

In afwachting daarvan rest ons de instructie de Velvet Underground-banaan na een dwaling van bijna vier decennia terug te plakken op de omslag van deze bundel.

ADVERTENTIE

KLINKENDE MUNT
5,6,7,8/07/06
GRATIS FESTIVAL GRATUIT
 18:00 - NIEUWE GRAANMARKT/
 NOUVEAU MARCHÉ AUX GRAINS
 + 23:00 - BEURSSCHOUWBURG
 BRUSSEL - BRUXELLES

GALTSARAY KASBA FLAT EARTH SOCIETY ACOUSTIC LADYLAND CLOTAIRE K
 SOWETO KINCH KURT VANHERCK TRIO THE BAD PLUS GUSTAV MILLENNIUMS
 BABA ZULA KAL MAD PROFESSOR

www.beursschouwburg.be
 Rue Auguste Ortsstraat 20-28 | Brussel 1000 Bruxelles

STRAAT
 BEURSSCHOUWBURG